

Ansvarlig forskning og innovasjon – hva betyr det i praksis?

Konseptet ansvarlig forskning og innovasjon (på engelsk *Responsible Research and Innovation, RRI*) har fått stadig større utbredelse, i Norge og internasjonalt. Men i hvilken grad brukes begrepet, og – i den grad det brukes – hva viser det til i praksis? En serie med nasjonale RRI-workshoper i 12 land, deriblant Norge, gir noen foreløpige svar.

ELLEN-MARIE FORSBERG,
forskningsjef,
Arbeidsforskningsinstituttet,
Høgskolen i Oslo og Akershus
ellenmarie.forsberg@afi.hioa.no

TATIANA MAXIMOVA-MENTZONI,
seniorforsker,
Arbeidsforskningsinstituttet,
Høgskolen i Oslo og Akershus
tatiana.maximova-mentzoni@afi.hioa.no

CATHRINE EGELAND
seniorforsker,
Arbeidsforskningsinstituttet,
Høgskolen i Oslo og Akershus
Cathrine.Egeland@afi.hioa.no

Som omtalt tidligere i *Forskningsspolitikk* (2014, nr. 4, s. 9-10), har RRI blitt et viktig begrep i norsk og europeisk forskningspolitikk. EU-kommisjonens direktorat for forskning og innovasjon har definert konseptet slik:

Responsible Research and Innovation means that societal actors work together during the whole research and innovation process in order to better align both the process and its outcomes, with the values, needs and expectations of European society. RRI is an ambitious challenge for the creation of a research and innovation policy driven by the needs of society and engaging all societal actors via inclusive participatory approaches.

I tillegg presenterer direktoratet ofte RRI i form av såkalte nøkler. Innenfor denne innfallsvinkelen innebærer RRI: etisk refleksjon innbakt i forsknings- og innovasjonsprosessen, involvering av offentligheten i forskning og innovasjon,

større tilgang til forskningsresultater for allmennheten, kjønnsbalanse i forskning og innovasjon, bedre forståelse av vitenskap blant allmennheten og styring av forskning og innovasjon gjennom mobilisering av et mangfold av aktører (governance).

I Norge vektlegger Norges forskningsråd en noe annen forståelse av RRI. I sitt rammeverk for ansvarlig innovasjon fremhever Forskningsrådet følgende stikkord:

- Se fremover!
- Tenk gjennom!
- Inviter med!
- Jobb sammen!

Dette ligger nærmere den akademiske diskursen på feltet, definert i stor grad av de britiske akademikerne Richard Owen, Jack Stilgoe og Phil Macnaghten, og EU-kommisjonens «RRI-filosof» René von Schomberg.

For at RRI skal være mer enn fine ord har EU-kommisjonen finansiert flere prosjekter for å legge til rette for og studere implementering av RRI i praksis. Et av disse prosjektene er RRI-Practice (Responsible Research and Innovation in Practice), koordinert av Arbeidsforskningsinstituttet ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Dette prosjektet har partnere fra 12 land, inkludert fem land utenfor Europa, og studerer implementering av RRI i forskningsfinansierende og forskningsutførende organisasjoner. Som en del av dette arbeidet har det i løpet av vinteren vært avholdt nasjonale

RRI-workshoper i alle landene, også i Norge. Disse workshopene inkluderte stakeholdere i de nasjonale forsknings- og innovasjonssystemene, som representanter fra relevante myndigheter, forskningsråd, universiteter, interesseorganisasjoner og bedrifter. Mange av representantene var bedt om å presentere sin forståelse av ansvarlighet i forskning og innovasjon og hvordan de jobbet med dette i sine organisasjoner.

Disse nasjonale RRI-workshopene forteller mye om hvordan RRI-begrepet brukes i de ulike landene.

RRI fortolkes forskjellig og implementeres ulikt

Mange stakeholdere i de nasjonale forsknings- og innovasjonssystemene kjente ikke til begrepet RRI. I invitasjonene til workshopene ble begrepet introdusert på en åpen måte, med referanse til ulike kilder. Deltagerne i workshopene leste invitasjonen og søkte på internett, hvor mange av dem fant EU-kommisjonens RRI-nøkler. I stor grad «oversatte» workshopdeltagerne sine pågående praksiser inn i RRI-begrepet, og spesielt inn i nøklene. Mange ga også uttrykk for at ansvarlighet dreier seg om at forskning og innovasjon må rettes mot samfunnsmessige behov, og at samfunnet i større grad må være involvert i diskusjoner om konsekvenser og usikkerheter knyttet til forskning og innovasjon. Åpenhet ble generelt ansett som viktig.

Noen oppfattet at det var en uklar

“I stor grad «oversatte» workshopdeltagerne sine pågående praksiser inn i RRI-begrepet”

“RRI ble knyttet både til samfunnsansvar og til redelighet og kvalitet i forskning”

sammenheng mellom begrepet ansvarlighet i forskning og innovasjon og spesifikke verdier som kjønnsbalanse eller styrking av den vitenskapelige forståelsen i befolkningen, mens andre mente at RRI var et godt konsept for å samle ulike typer aktiviteter i en mer integrert forståelse. En del var kritiske til EU-kommisjonens definisjon av de ulike nøklene; for eksempel hvorfor man fokuserte på kjønnsbalanse spesielt og ikke på mangfold mer generelt. Noen ønsket at RRI skulle stå for en mer grunnleggende endring i forholdet mellom samfunnet, forskning og innovasjon, og mente at nøklene var forankret i en foreldet diskurs.

forskningens autonomi og ikke respektere grunnforskningens upredikerbare natur, og kan utløse frykt for økt byråkratisering.

En del aktører mener at det er på høy tid å redefinere begreper som vitenskapelig kvalitet og fremragende forskning, og at det er maktpåliggende med en kulturell endring innen vitenskapen i tider der den av enkelte anklages for å være elitistisk.

Det synes som om barrierene mot RRI er ulike innenfor henholdsvis forskningsmiljøer og innovasjonsmiljøer. Innenfor en del innovasjonsmiljøer er brukerinvolvering og orientering mot samfunnsmessige behov ansett som en forutsetning for å lykkes i markedet, og ikke som et hinder for kvalitet.

Implementering av RRI i forskningsorganisasjoner har kommet lengst i land der RRI er fremmet gjennom forskningsfinansierende organisasjoner – slik som Norge. Nasjonal politisk kultur med fokus på samarbeid, dialog og tillit synes å være gunstig for at RRI iverksettes i praksis. I land der politisk fokus på økonomisk vekst er sterkere, vil dette påvirke hvilke aspekter ved RRI som trekkes frem, og i hvilken grad RRI støttes.

Det kom frem at ordet «ansvarlig» ikke fungerer så godt på alle språk; det kan ha for sterke juridiske konnotasjoner eller det kan bli for vagt. Dette er et argument for å ikke tviholde på selve navnet, men i stedet fokusere på intensjonene bak RRI.

Ulike RRI-forståelser gir ulike drivere og barrierer for praksis

De som anså RRI som en tilnærming som søker å rekonfigurere forholdet mellom samfunnet og forskning og innovasjon, var alle enige om at det i så fall er en rekke institusjonelle barrierer som må overvinnnes. De kan være relatert blant annet til interne og eksterne insentivsystemer, etablerte normer for god vitenskap og rolleforventninger. RRI kan synes å utfordre

“Samfunnet må være involvert i styring av forskning, uten at forskningsagendaen skal settes av meningsmålinger”

Samtidig kan åpenhetstankegangen som RRI står for, være i konflikt med innovatørers policy rundt intellektuell eiendom. For offentlige forskningsinstitusjoner er tankegangen om kjønnsbalanse nok mer etablert enn i frittstående innovasjonsmiljøer, mens involvering av stakeholdere lettere kan oppfattes som en trussel mot objektivitet.

Generelt ble knappe ressurser ansett som en barriere for RRI. Ressursene som kreves for å styrke RRI i organisasjoner, er ikke nødvendigvis penger, men at det finnes handlingsrom for dedikerte ledere til å iverksette – og få gjennomslag for – endringer. RRI må gjennomføres helt ned til nivået av individuelle forskere og forskerteam, og disse må ha kunnskap om RRI og være i stand til og villige til å bruke tid, for eksempel på å organisere dialoger med ulike grupper i samfunnet.

Den norske workshopen

Den norske workshopen fant sted på Høg-

skolen i Oslo og Akershus i februar, med 12 deltagere fra det norske forsknings- og innovasjonssystemet og prosjektet. Det var stor interesse for workshopens tema, og det var et ønske om å forstå RRI-diskursen bedre og en vilje til å tolke egne aktiviteter inn i RRI-tilnærmingen. Noen fokuserte mest på EU-nøklene, mens andre viste til prinsippene som ligger til grunn for Norges forskningsråds rammeverk. Ansvarsbegrepet syntes ikke i seg selv å angi noen tydelig retning. RRI ble knyttet både til samfunnsansvar og til redelighet og kvalitet i forskning. Også bærekraft og demokrati var verdier som ble relatert til RRI.

De aller fleste mente at det er nødvendig å tenke nytt rundt forholdet mellom forskning, innovasjon og samfunn. Det holder ikke lenger å bare bevilge penger og vente på at forskning og innovasjon vil levere samfunnsmessige goder. Foreldet er også tanken om forskning som «speaking truth to power». I stedet må forskerne selv være transparente på hvor de kommer fra og egne antagelser. At tilliten til kunnskap og forskning synes å være dalende, ble ansett som en viktig kontekst for diskusjoner om RRI.

Workshopdeltagerne diskuterte forskningens rolle relatert til kortsiktig økonomisk vekst versus mer langsiktig endring av grunnlaget for norsk verdiskaping. I

sammenheng med dette ble det reist spørsmål om hvem som bør styre forskningsagendaen. Samfunnet må være involvert i styring av forskning, uten at forskningsagendaen skal settes av meningsmålinger. En konstruktiv diskusjon om retningen for forskning og innovasjon forutsetter for forskerne er til stede i samfunnsdebatten.

RRI-Practice-prosjektet er fortsatt i sitt første av tre år, og temaene som ble avdekket i denne første runden med workshoper, vil bli utforsket videre i prosjektet. Det synes imidlertid klart fra workshopene at det er bred støtte for intensjonen bak RRI; men for å lykkes i praksis må den tilpasses konteksten den skal utfolde seg i. ☺

Informasjon om prosjektet RRI-Practice (Responsible Research and Innovation in Practice) finnes på <http://www.rri-practice.eu>. Prosjektet er finansiert over Science with and for Society-programmet, ISSI-5-2015, prosjekt nr. 709637.